

La Mancomunitat, la intel·lectualitat i el Noucentisme. Assaig d'interpretació

JORDI CASASSAS
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

Resum

L'article analitza quin va ser el paper que va tenir el sector intel·lectual en l'acció de govern desenvolupada per la Mancomunitat de Catalunya. Així mateix, s'analitza la composició d'aquest sector social buscant els orígens de la seva constitució i la presa de consciència col·lectiva de la necessitat d'intervenció en els afers públics. Es parteix de la premissa que aquest intervencionisme intel·lectual estigué lligat a l'hegemonia del Noucentisme i, més genèricament, a la consolidació política del catalanisme. Es fan alguns apunts sobre possibles coincidències entre el cas català i el d'altres àrees del món mediterrani nord-occidental. Finalment, a partir de l'evolució general del país en el context de la Gran Guerra i de la postguerra, s'analitza la deriva política del sector i, en funció d'aquesta, les raons del denominat *cas Ors*, del 1920.

Abstract

This paper analyses the role played by intellectualism in the government actions undertaken by the Mancomunitat de Catalunya. It also analyses the composition of this social sector, seeking the origins of its genesis and its burgeoning collective awareness of the need for intervention in public affairs. It starts with the premise that this intellectual interventionism was linked to the hegemony of Noucentisme and, more generically, to the political consolidation of Catalanism. Casassas offered a few remarks on the possible convergences between Catalonia and other areas within the north-western Mediterranean. Finally, based on the general evolution of the country in the context of the Great War and the post-war years, it analyses the political leanings of the intellectual sector and consequently the reasons behind the 1920 "*cas Ors*".

Ningú no dubta de la continuïtat que es produí entre l'acció de la Diputació de Barcelona de 1907 a 1914 i la subsegüent obra de la Mancomunitat de Catalunya a partir de l'abril d'aquest darrer any. Com és evident, el nexa d'unió, l'impuls, la

inspiració o el sentit dels projectes i les realitzacions es deuen a la figura d'Enric Prat de la Riba. És tan clar aquest sentit de continuïtat personalitzada que no acostumem a destacar prou la rapidesa i la naturalitat amb què l'organisme regional es posà en marxa, un fet ben poc habitual en les nostres latituds, més acostumades a les grans sotragades. La unanimitat amb la qual la intel·lectualitat catalana es posà al servei del nou organisme no deixa de sorprendre'ns.

Aquest factor de continuïtat ens obliga a mirar les coses amb una mica més de perspectiva, sobretot pel que fa al protagonisme del sector intel·lectual i professional català que centra aquesta intervenció. I en aquest sentit, hem d'avançar, com una primera hipòtesi, que aquest protagonisme es concretà en aquell «intervencionisme actiu» (segons expressió de Josep Pla en l'«homenot» que dedica a Eugeni d'Ors, 1987, p. 116) que els intel·lectuals catalans compartiren amb la resta de la intel·lectualitat sud-europea, amb diferències d'intensitat segons les contrades, ja sigui en fase de desig o aspiració o en la de consumació. Les tradicions culturals i les distintes dinàmiques polítiques de cada àrea són les que ens expliquen aquestes arítmies de temps i d'intensitat.

L'intervencionisme dels intel·lectuals de l'àrea meridional europea té, però, unes motivacions i una rel força comunes; i, consegüentment, una cronologia similar. A major distància hem de parlar de l'impacte (desconcert) que provocà el resultat de la guerra francoprussiana de 1870 i dels fets de la Commune parisenc de l'any següent. L'imperatiu intervencionista es va concretar a mig camí del pessimisme regeneracionista espantat per la constatació de la distància que els separava del nord i de l'optimisme llatínic (una mica impostat) amb el qual volien personalitzar el seu renaixement dins el context prepotent de les potències que marcaven el sentit de la història en aquell final de segle.

En una segona fase, quasi vint anys més tard, la intel·lectualitat sud-europea reactivava el compromís intervencionista fruit de la comprovació dels pobres resultats de l'anterior projecte regenerador i de fins a quin punt les disfuncions podien esdevenir fatals en societats constituïdes sobre grans debilitats polítiques, culturals, institucionals, econòmiques, burocràtiques o socials: el perillós i incert horitzó democràtic convertia la gran disfunció meridional en una vertadera emergència, i l'intel·lectual es presentava davant la seva societat com un clarividenc qualificat, al marge dels interessos egoistes de les classes. El fet d'autoconferir-se aquest protagonisme era afavorit pel desprestigi que tenia el sistema liberal parlamentari.

El cas català no difereix gaire d'aquest esquema general, tot i que acostant-nos a finals del Vuit-cents hi sumava la «complicació» derivada dels efectes del plet que enfrontava Catalunya amb l'Estat, cada cop amb una projecció política més clara, especialment des dels anys 1886-1892. Com que aquesta reivindicació no es podia situar al marge de la legalitat i l'horitzó polítics de l'època, si no volia separar-se

de les classes mitjanes en què esperava tenir major ressò, el seu intervencionisme fou decididament liberal i parlamentari (amb diferents gradacions democràtiques), abocat a tractar dels temes de l'època. Així doncs, des d'aquesta perspectiva, varen diferir força de les orientacions doctrinals i del camí antiparlamentari que prenia l'intervencionisme de bona part dels seus corresponents meridionals.

Resumint. La fase de llarga durada de la qual parlàvem, i referits en concret al cas català, podem dir que abastaria un període que va de 1876 a 1906, uns trenta anys amb una frontissa el 1890, quan es comença a fer evident la necessitat de completar aquest intervencionisme amb una acció política electoral concreta. És el que afirmàvem suara: la participació política dels catalans segons les regles liberals acabaria essent definitiva i definitiva. En això, l'aposta intel·lectual no deixava de ser arriscada donat el desprestigi força generalitzat de la «vella política». Però la veritat és que, al capdavant, amb la irrupció catalanista la vida pública catalana faria un gir copernicà de dimensions insospitades a la primeria. Cal precisar, però, que la integració de la intel·lectualitat catalana a la política es féu d'una manera esgraonada i que restà quasi acomplerta cap a 1910.

A l'àrea catalana, en aquesta fase prèvia hem de destacar la constitució de la Unión de Corporaciones Científicas, Literarias y Económicas de Barcelona, que perllongà les activitats entre 1876 i 1886, sota el lideratge inicial i la impulsió de Manuel Duran i Bas. La finalitat principal d'aquesta plataforma era l'impuls i fins i tot la creació de corporacions que mirassin pel bon desenvolupament, sempre dins la legalitat, dels interessos morals i materials de Catalunya. Cal destacar que aquesta finalitat, expressada en l'article primer de la Unión (1876), coincidiria literalment i significativa amb l'article primer de la futura Lliga Regionalista (1901). Però, subsidiàriament, la plataforma va servir per a concretar l'intervencionisme intel·lectual en confluència amb els interessos de la burgesia local, fet que animà aquests intel·lectuals acostumats a una acció sense gaire o cap repercussió en la vida pública. El gran debat sobre la conveniència o no de fer l'Exposició Universal de 1888 (iniciativa gestada al si de la Unión) dóna fe del que estem dient.

És molt significatiu que aquest procés inicial tan determinant coincidís amb un dels grans moments d'institucionalització de la vida civil catalana; es tractà d'una tendència que ja no pararia de créixer i que conformà una societat civil organitzada que diferenciava radicalment l'experiència catalana de la de la resta de la Península.

LA IRRUPCIÓ NOUCENTISTA

Voldria referir-me a aquest corrent cultural més enllà de la dinàmica interna de la història de la literatura, l'arquitectura, l'art o el pensament català contemporanis. El ja mencionat Josep Pla parlava del Noucentisme d'inspiració orsiana com del

corrent que va facilitar la conjunció inèdita dels intel·lectuals amb els polítics i els comerciants en un bloc que per força havia de despertar emocions i grans expectatives en un país acostumat al fraccionisme i les desqualificacions. Des d'aquesta òptica, el Noucentisme era una mena de continuació encara més disciplinada de l'esforç intervencionista iniciat trenta anys abans per la Unió de Corporaciones.

No hi ha dubte que el *Glosari* que Xènius publicà des de 1906 a *La Veu de Catalunya* va despertar interès i fins entusiasme entre amplis sectors de la intel·lectualitat catalana; aviat es va vendre als principals quioscos de la Rambla en uns fascicles que a la portada portaven un dibuix de Feliu Elias representant el David del Verrocchio, amb la fona a la mà i el cap de Goliat als peus. Ors va voler aconseguir la vida espiritual catalana amb mà de ferro, amb un creixent deliri de grandesa alimentat per l'èxit més aviat ràpid de la seva feina de neteja del llast vuitcentista, imposant el triomf de la voluntat sobre la raó, donant a les joves promocions consignes ben clares i taxatives i repartint patents de noucentista a tort i a dret a persones i institucions. Com a mínim en teoria, es va poder dir que en pocs anys existia una intel·lectualitat noucentista que vibrava amb «mots d'ordre» precisos i que volia representar les «palpitacions del temps», tot sentint-se una elit, i formar part d'una vertadera aristocràcia. Entre aquests mots sobresortien el classicisme, la ciutat, el civilisme, l'arbitrarietat, la norma, la «mediterraneïtat», la mesura, etc., en un conjunt en què es respirava la cultura francesa *fin de siècle*. Davant el *Glosari*, la seva rèplica progressista era la sèrie «Spòrtula» signada per Fòsfor (Gabriel Alomar) i que apareixia a *El Poble Català*, com també els articles del metge psiquiatre i escriptor Dídac Ruiz; però que mai feren ni ombra a la influència de la columna diària de Xènius.

No és aquest el lloc per a aprofundir en la definició cultural ni en l'abast filològic del Noucentisme. De voluntat definitòria i exigència d'unitat no en mancaren; tot i així, crec que caldrà matisar molt a l'hora de fer un balanç dels resultats, força irregulars, en el món de la literatura, les arts o el pensament. Ara bé, el major èxit d'Ors penso que va ser indirecte i que es va deure a la seva conjunció amb la persona i l'obra de Prat de la Riba. El procés de politització del catalanisme i el global de la societat catalana (dins el conjunt europeu occidental) varen forçar aquesta conjunció que a la curta esdevindria una oberta supeditació del Pantarca envers el líder regionalista. Sembla que Ors va estar relacionat, a una major distància, amb el grup que va impulsar que Prat ultimés el que seria *La nacionalitat catalana* (maig de 1906) per fer-lo coincidir amb la celebració de la Festa de l'Home natge del 20 de maig. No hi arribà a temps per pocs dies, però el resultat fou el mateix: el llibre de Prat es convertia en el llibre de «capçalera» de tot nacionalista i fixava la història del corrent i la seva doctrina, amb la qual cosa se superaven les divisions internes per raons teòriques i es deixava el terreny lliure per a la política (l'estratègia).

L'èxit de Solidaritat Catalana seria decisiu en la història del catalanisme polític, ja que per primer cop s'assolia la sinergia amb un gruix important de la població urbana catalana. I, coincidint amb això, el Prat de *La nacionalitat catalana* atreia els intel·lectuals noucentistes amb una consigna d'acció clara i definida que exposa al final del llibre sota l'epítet «Imperialisme». Pel seu cantó, la Lliga Regionalista s'adaptava al «Catalunya endins» (Prat de la Riba) o al «catalanisme constructiu» (segons afirmació de Cambó el 1908) reestructurant el partit: creant la Comissió d'Acció Política com a òrgan suprem decisor i posant en marxa la secció Joventut Nacionalista de la Lliga (1907) per integrar fonamentalment els intel·lectuals i els professionals que giraven al voltant del catalanisme sense que molts tinguessin una militància política totalment perfilada, però que se sentien impulsats per aquesta renovada febre intervencionista.

Per acabar d'aglutinar aquests sectors es va crear un setmanari escrit en castellà, *La Cataluña*, perquè es volia mantenir la voluntat finisecular d'intervenció redemptora d'Espanya. L'èxit esclatant d'aquesta reunió de voluntats i d'oportunitats polítiques va culminar amb l'elecció el mateix 1907 de Prat de la Riba com a president de la Diputació de Barcelona. De cop, l'intervencionisme dels intel·lectuals professionals va passar de tenir un lloc secundari en la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona a albirar un horitzó provincial. Però fins i tot a l'Ajuntament el salt qualitatiu va ser molt gran, com ho demostrà la planificació i execució del denominat Congrés de Govern Municipal de 1909, estudiat ja fa uns anys per Francesc Roca.

Així doncs, quan parlem dels intel·lectuals professionals noucentistes en relació amb la Mancomunitat de Catalunya, el més encertat és referir-nos a la generació de 1907 i situar-hi com a eix central la figura de Prat de la Riba. A partir d'aquesta data i en funció d'aquesta «generació» (també podríem parlar d'un aplec o banda d'edat més transversal), va ser claríssim que la rellevància pública s'adquiria en funció del grau d'adscripció a aquest projecte de país que confonien sense fissures amb la globalitat del catalanisme i entenien com la primera possibilitat real de nacionalització de Catalunya. A França amb Acció Francesa o a Itàlia amb els grups que giraven al voltant de les revistes florentines, es va assajar una cosa similar entre 1905 i 1908, però ni en un lloc ni en l'altre els intel·lectuals assoliren un grau de cohesió interna i d'intervenció tan grans com els desenvolupats a Catalunya. Sense aquest grau elevat d'intervencionisme (de seguida es va parlar de la constitució de la moderna burocràcia adaptada als principis nacionalistes) seria molt difícil parlar de la gran significació del Noucentisme en la història de la Catalunya del segle xx. El Noucentisme fou, per sobre de tot, un corrent cultural al servei d'una política i, en aquest sentit, aviat va començar a superar les divisions partidistes.

Per entendre l'abast d'aquesta cultura política, cal repassar les planes de la revista *La Cataluña* (1907-1914). Hi trobem un primer període dirigit pel grup de

tècnics estatistes seguidors de Cambó i, a partir de 1911, la incorporació en llocs directius del sector noucentista pratià. S'hi troben tots els articles, els projectes, les enquestes i els debats que inspiraren l'intervencionisme «burocràtic» dels intel·lectuals al servei del «Catalunya endins».

LA CAMPANYA «PRO MANCOMUNITAT», EL PRECIPITANT DEFINITIU

La constitució definitiva dels equips intel·lectuals del Noucentisme es va precipitar arran dels fets de la Setmana Tràgica. Fins allà on la proposta orsiana havia volgut representar una eufòria, una injecció d'autoconfiança i un acte de definitiva independització cultural respecte d'Espanya, la Setmana Tràgica va esdevenir un gran xoc amb la realitat: pensàvem tenir la ciutat a les nostres mans i de cop...; no va cremar Barcelona, va cremar tot un ideal, són algunes de les exclamacions anguiades amb les quals aixecaren acta del reconeixement de la debilitat social que s'havia volgut oblidar amb el primer optimisme. No n'hi havia prou amb l'enunciat d'una vocació intervencionista; el projecte s'havia de lligar realment a una política i materialitzar amb accions concretes i de gran abast.

Bona part de l'any 1910 va presenciar un clar retrocés electoral del regionalisme conservador, de la Lliga, i un cop personal molt dur tant per a Prat com per a Cambó. L'avenç de l'esquerra aplegada a la UFNR de Pere Coromines va ser real, però mai no va omplir el buit conservador, perquè qui es va refer fou el lerrouxisme. La caiguda en fals del Govern de Maura va representar un cop molt fort donat el compromís adquirit pel grup estatista noucentista que donava suport a l'acció parlamentària de Cambó, especialment en l'horitzó de la discussió del projecte de llei maurista de reforma de l'Administració local. Tot l'entusiasme i la projecció del temps de la Solidaritat semblaven definitivament esvaïts. El desembre d'aquest 1910 es va organitzar un gran acte d'homenatge a Prat de la Riba amb l'excusa d'oferir-li la segona edició revisada de *La nacionalitat catalana*. De fet, tant com l'homenatge, el que s'estava fent era l'escenificació de la recuperació regionalista a base de cercar una nova cohesió cultural i política del catalanisme noucentista i de la reivindicació de l'intervencionisme tot exaltant l'obra feta i planificada a la Diputació sota la direcció de Prat de la Riba, que no discuteix ningú.

Aquest acte de finals de 1910 marca un punt d'inflexió en la història de la Lliga, del catalanisme i del sector intel·lectual noucentista català. En relació amb ell, l'inici de la campanya pro Mancomunitat adquiria tot el sentit i es convertia en el col·fó natural del procés obert el 1907. A nosaltres, més que el procés polític en si, el que ens interessa és comprovar com l'evolució del Noucentisme va transcórrer en paral·lel a la dinàmica política. Així, la definitiva fixació noucentista es produí al principi de 1911 en estreta relació amb l'evolució política del període i, especialment, en coincidència amb l'inici oficial de la campanya pro Mancomunitat.

El 1911 resulta essencial: després del moment inicial de 1906-1907, serà ara el moment en què s'acabarà de tancar la definició del Noucentisme: la publicació per Joaquim Horta de l'*Almanach dels noucentistes* reafirma els principals inspiradors (tot i col·laborar-hi, Pijoan ja s'havia «desarrelat» en aquelles dates) i els temes essencials, l'estètica del moviment. El mateix any, Prat impulsà la creació, dins l'Institut d'Estudis Catalans, de la Secció Filològica per fixar definitivament el català modern, en una acció decisiva per al procés de nacionalització interior de Catalunya. Al gener, la revista portaveu *La Cataluña* (a partir d'ara, *Cataluña*) publicava un monogràfic en què col·laborà la plana major noucentista i que titularen «El ideal y la actividad de la juventud catalana en el momento presente»; l'obria i el tancava Ors, amb el missatge explícit que el moviment seguia sota el mestratge i la direcció de Prat de la Riba. L'any següent, Cambó reblarà el clau amb la conferència de títol tan precís com significatiu «Missió de la joventut en l'actual moment polític». El corrent intel·lectual havia de contribuir a la política del regionalisme constituint-se en una burocràcia moderna.

El novembre de 1913, el catalanisme noucentista mourà una nova fitxa en guanyar les eleccions municipals a Barcelona. És la primera manifestació oberta de l'entrada dels noucentistes (de la Joventut Nacionalista de la Lliga, fonamentalment) en política: Xènius ho certificarà en la glosa del dia 10, «Els Nous», en què afirma que es tracta dels seus, dels noucentistes. Després, l'esclat de la Gran Guerra farà inevitable i accelerarà un pas dels noucentistes cap a la política directa iniciat en la post Setmana Tràgica, alimentat per la campanya pro Mancomunitat i portat a primer pla per la gravetat de la crisi parlamentària de l'Estat espanyol de 1913.

LA GRAN GUERRA I L'ACCIÓ POLÍTICA DELS NOU CENTISTES

A l'ara citada crisi espanyola de 1913, tant Prat com Cambó varen reaccionar plegats denunciant el perill que representava ensorrar des de dins el sistema de la Restauració, ja que d'allò només en podia sortir un «govern d'autoritat» (eufemisme d'una dictadura) sota la tutela reial. Amb l'esclat de la Gran Guerra, els dos líders regionalistes, com a mínim externament, es varen moure en esferes distintes. Cambó va assolir reunir els principals grups econòmics de pressió per a elevar al monarca un manifest en què s'avisava de les conseqüències nefastes de mantenir l'economia espanyola aïllada de la internacional.

Per la seva part, Prat es mantingué en una neutralitat girada lleugerament cap a la germanofília com a director de *La Veu* i absolutament dedicat a l'acció de la Mancomunitat i a la tasca de nacionalització interior de Catalunya; seguia comptant amb una renovada «escola de la Lliga». I la intel·lectualitat noucentista respongué a la sobtada politització extrema buscant una forma d'organització pròpia. El desembre de 1914 es presentà una plataforma titulada Junta d'Afirmació Cata-

lana, impulsada per Josep Carner, Rovira i Virgili, Puig i Ferrater i Francesc Culí i Verdaguer; afirmaren estar en molta relació amb el CADCI i amb la seva mobilització popular d'un catalanisme radical. El missatge que donaren fou la defensa d'un nacionalisme extrem, el mestratge de Prat de la Riba, el compromís amb la nacionalització de Catalunya i la resposta a la situació generada per la guerra amb una atenció especial a la qüestió social. S'adreçaven al «literat, al tècnic, al professor», volien situar-se entre el renaixement dels plets nacionals a Europa i es consideraven la força viva que podia promoure la indispensable adequació dels partits a la nova situació generada per la Guerra.

El 1916, el manifest «Per Catalunya i l'Espanya Gran» redactat per Prat significarà el darrer intent del nucli del «Catalunya endins» en favor de la contribució a la regeneració moderna d'Espanya. Però la incomprensió i el tancament de l'Estat (com es veurà l'any següent de manera definitiva amb el tracte dispensat a l'Assemblea de Parlamentaris) impulsaran la bel·ligerància dels noucentistes. La resistència electoral de la Lliga malgrat la pressió estatal havia fet parlar del 1916 com de l'any heroic de la Lliga. Al mateix moment i amb Bofill i Mates com a portaveu, els noucentistes promouran la declaració del català com a llengua oficial i única a l'Ajuntament de Barcelona.

El 1917, la intel·lectualitat noucentista va tenir la idea de quedar-se força sola en la defensa dels seus objectius, que resumiríem com la nacionalització interior. Entre 1916 i 1918 morien grans referents: Torras i Bages, Martí i Julià, Prat de la Riba i Verdaguer i Callís. A partir d'aquest moment, a més, Cambó semblava molt més interessat en la política de salvament de la monarquia que en la reivindicativa del catalanisme, que quedava d'aquesta manera assimilat a tota mena de radicalisme desestabilitzador. La gran onada de vagues i tensions iniciada el 1919 acabarà de servir de teló de fons a les inquietuds i necessitats de mobilització dels noucentistes (de dretes i d'esquerres, progressivament units). Ataquen obertament l'esforç de radicalització promogut (parlen d'intencions ocultes) per les dretes, l'espanyolisme, la Federació Patronal, el radicalisme socialista o el sindicalisme.

El juliol de 1919 s'organitzà un homenatge a Jaume Bofill i Mates, nou diputat i vicepresident quart de la Mancomunitat, i reconegut com el principal seguidor de Prat de la Riba. Significativament, oferí l'homenatge el noucentista socialista Rafael Campalans i Cambó ni tan sols hi envià un missatge d'adhesió. El seu parlament, Bofill el titulà «Les joventuts catalanes. Política. Nacionalisme. Socialisme. En Prat de la Riba» i hi féu declaració de «nacionalisme incondicionat», amb voluntat de mediació social: Bofill afirmà que «si la qüestió social s'enverinés podria postposar-nos». El periòdic madrileny *El Sol*, potser influït per Carner, parlà obertament del primer acte del toc d'atenció «velado aún» a la política dirigida per Cambó. A la Mancomunitat, els noucentistes (amb el suport de Puig i Cadafalch) imposaren una línia destinada a «socialitzar la cultura i nacionalitzar la producció».

En un ambient enrarit i de gran crispació social, aquest grup noucentista reaccionà a l'una davant una proposició presentada a l'Assemblea de la Mancomunitat pels diputats Quintana, Pérez de Rozas i Casanovas en què es recusava el president Puig per practicar una política massa de dretes. Els noucentistes assoliren que es retirés la proposició, que aviat se sabia que havia estat inspirada per Ors mateix. I anaren més endavant, en crear una comissió per analitzar el conjunt de la trajectòria del Pantarca a les institucions catalanes, amb un judici molt crític envers un funcionari públic que havia actuat amb un personalisme exagerat i amb total manca de rigor, ja que encara funcionava —deien— «a règim de paperet de butxaca» i dictant els pressupostos de memòria sense cap preocupació pel dèficit. En el fons hi havia la reacció contra un dels grans referents a qui es recordaria, però, que tan sols havia estat determinant a l'ombra de Prat i que ara exaltava l'anarquisme desestabilitzador com un fet més de personalisme intel·lectual i elitista i s'atrevia a intentar desestabilitzar la gran institució del Noucentisme.

La «defenestració» de Xènius, la va consumir políticament Jaume Bofill amb retrets molt significatius. Així, per exemple, que hagués arribat a pensar que el que creava era de la seva propietat, que caigués en la immoralitat de només premiar els «addictes», l'obstruccionisme envers projectes d'altri o que no acceptés el criteri dels col·laboradors. Li alaba algunes realitzacions, però matisa que, per exemple, els *Quaderns d'Estudi* s'havien orientat cap a l'alta cultura, lluny dels interessos dels mestres i dels problemes pràctics de la docència.

Encara amb Ors a Barcelona (en marxarà l'estiu del 1921), els noucentistes es dedicaren a reestructurar el projecte d'institucionalització cultural endegat per Prat de la Riba entre 1911 i 1916 i en el qual havien col·laborat amb entusiasme. L'abril de 1920, el vell Consell de Pedagogia passà a dependre directament del Consell de la Mancomunitat i a denominar-se Direcció d'Instrucció Pública. D'aquest organisme, en dependrà l'Institut d'Educació Nacional ideat per Prat i aprovat tot just el maig de 1914, com el tercer nivell de la política cultural orientat a la difusió cultural entre el poble. Aquesta significativa recuperació dels orígens nacionalitzadors resultava molt complex de concretar i per això es creà una comissió tècnica integrada per Puig i Cadafalch, Ors (prova que tan sols pretenien posar-lo en son lloc, no foragitar-lo com al final ocorregué pel desmesurat orgull del Pantarca), L. Millet, Francesca Bonnemaison, Francesc Ripoll (cooperativisme), Francesc Layret (de l'Ateneu Enciclopèdic Popular), Gustavo Pittaluga (prestigiós en el camp de la higiene i la sanitat), J. Puig i Esteve (CADCI), M. Folguera i Duran (APEC) i el tècnic en polítiques socials R. Rucabado. Fins a 1923, la tasca d'aquesta comissió va ser força important i organitzà cicles de conferències, seminaris, cursos, exposicions, campanyes, repartiment de fulletons i cartells, etcètera.

EPÍLEG. LA NECESSITAT DE LA DIRECCIÓ POLÍTICA

Als intel·lectuals del Noucentisme polític, el control de la burocràcia els quedà ràpidament curt en la tensa postguerra. El panorama polític i social dels anys 1920-1921 no podia ser més alarmant. La línia moderada del governador civil Carles Bas aviat va ser substituïda per la brutal i repressiva de Martínez Anido i del seu cap de policia, Arlegui, per la utilització contrarevolucionària dels Sindicats Lliures, del pistolerisme blanc i del sometent; el FTN prenia clar partit en organitzar un homenatge a Martínez Anido; l'acció directa sindical acabava de tensar l'ambient en què es produïen un o més assassinats polítics socials diaris; la corrupció electoral no parava de créixer i provocava un abstencionisme que s'acostava al 50 %. El març de 1921, l'assassinat del cap de Govern, Eduardo Dato, decapitava les restes del Partit Conservador històric i accentuava la crisi del sistema. El gran desastre d'Annual del mes de juny reblava el clau i deixava la porta oberta a experiments clarament antiparlamentaris. Com a pedaç, es produïen els governs de concentració nacional amb la participació oberta de la Lliga de Cambó. Es tractava, doncs, del pitjor escenari per a uns intel·lectuals que fonamentaven la seva raó de ser en la defensa d'un nacionalisme radical i volien protagonitzar una política de «concòrdia de classes» i obertament modernitzadora.

El 27 de juny de 1920 s'havia celebrat una assemblea de diputats provincials a Corts i senadors catalans per tractar del retard dels traspassos de serveis a la Mancomunitat, de l'entorpidiment per part de l'Estat del procés autonòmic de 1919 i de la publicació de la reial ordre que retallava el capítol d'Hisenda de la Mancomunitat. Però es féu servir la reunió per a declarar la definitiva impossibilitat de mantenir l'esperança en el regeneracionisme imperialista hispànic de primera hora i proclamar la inutilitat d'esperar quelcom positiu de la dinastia borbònica: es digué explícitament que la «joventut nacionalista» havia perdut tota esperança en aquesta política. *La Veu* va fer una àmplia difusió de l'episodi.

Dins el Noucentisme circulà el novembre de 1921 un document (el primer esborrany és de Ramon d'Abadal i de Vinyals) en què es demanava endegar una campanya de sensibilització per concórrer a un «congrés de joventuts» més enllà dels partits. És de destacar el manteniment de la denominació de «joventut» aplicat al grup cada cop més nombrós d'intel·lectuals noucentistes, pratians i nacionalistes: una denominació perfectament noucentista, d'altra banda, que els havia agrupat des de la «militància» inicial dins la Joventut Nacionalista de la Lliga. Es va proposar el primer deixeble de Prat, Jaume Bofill, com a coordinador d'un procés estructurat en cinc àmbits: doctrina nacionalista, organització de les Joventuts Nacionalistes (posat així, en majúscules, com una forma organitzativa o d'identificació coral), propaganda, actuació en les corporacions catalanes i actuació política envers i dins de l'Estat.

L'abril del 1922 es convocava l'assemblea amb el nom de Conferència Nacional Catalana, i en el full de convocatòria es concretava el fracàs de la Lliga i del catalanisme intervencionista (cambonià); també la gravetat del moment, que obligava a la revisió a fons de les tàctiques sense perdre de vista el mestratge inicial de Prat de la Riba. Així i tot, en aquest acte de refundació es cuidaren d'afirmar que el «Catalunya endins» s'havia d'entendre desmarcat oficialment d'aquell conservadorisme i imperialisme amb què l'havia connotat el mestre i primer president Prat de la Riba. Ara, els centres d'interès es posaven en l'«ànima endins» o esforç nacionalitzador (llibertat d'esperit) i en l'assoliment de la llibertat política (solució autònoma), i declaraven que no podien compartir que tota l'activitat nacionalista es reduís a fer una campanya electoral intermitent.

Dos anys abans s'havien distanciat del director espiritual dels anys anteriors a la Gran Guerra. Ara les distàncies es marcaven respecte a Cambó, el vell referent en el seu pas cap a la politització (subordinada) de la seva acció burocràtica, esdevingut líder polític màxim de la Lliga. Si en un principi es pretenia crear un grup d'influència encara sota disciplina regionalista, fou la Comissió d'Acció Política de la Lliga (segurament per inspiració de Cambó mateix) qui va excloure del partit els adherits a la conferència. Prenent com a base l'ideari i l'estratègia discutits en la conferència es creà poc després Acció Catalana. En el directori inicial d'aquesta formació hi trobem Bofill, que presideix, Nicolau d'Olwer, Rovira i Virgili, Ramon d'Abadal i de Vinyals, Carles Jordà i Leandre Cervera. La «joventut noucentista» constituïa així la seva alternativa política diferenciada. En tractar-se de la culminació directa del procés obert el 1919, Cambó se sentí al·ludit directament i es convertí, directament i indirecta, en el màxim crític bel·ligerant d'aquesta iniciativa.

NOTA BIOGRÀFICA

Jordi Casassas Ymbert (Barcelona, 1948) es va doctorar a la Universitat de Barcelona (1977). És catedràtic d'Història Contemporània des del 1989, investigador principal del Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals des del 1990 i director de *Cercles. Revista d'Història Cultural* (1998). Va ser director del Departament d'Història Contemporània de la UB del 1999 al 2005 i ha estat investigador principal de la xarxa temàtica Història cultural comparada de l'espai mediterrani (1998-2011). És membre del comitè assessor del Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la UB (1999), membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC (2012), president de l'Ateneu Barcelonès (2014) i investigador principal de projectes de recerca competitius (1997-2012). Va ser codirector de la «Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català» (30 v., 1983-1993), assessor d'Ariel-Història (1996-2005) i assessor principal i subdirector de l'obra en dotze volums *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans* (1995-1999). Ha escrit una extensa obra sobre la vida política, social i institucional de la Catalunya contemporània.